

Л. М. Сбітнєва

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ДО МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНОЇ РОБОТИ В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

Особливу актуальність завдання естетичної освіти і виховання набувають у процесі професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, адже вчителі є посередниками між соціально-культурною практикою суспільства і естетичним досвідом особистості, яка проходить шлях свого становлення і розвитку. Прилучити сучасних школярів до світу мистецтва, надати кваліфіковану естетико-педагогічну допомогу може лише той учитель, який сам розуміє та любить мистецтво, володіє розвиненою естетичною культурою і комплексом знань, умінь і навичок у різноманітних галузях музично-педагогічної діяльності, відповідними знаннями та навичками освоєння прекрасного у дійсності і мистецтві. На сьогодні ця проблема є надзвичайно актуальною в українській системі освіти.

Проблему естетичного виховання й естетичної освіти школярів досліджували М. Артеменко, В. Бутенко, О. Дем'янчук, Д. Джола, С. Жупанін, І. Зязюн, А. Капська, Л. Коваль, Л. Масол, Н. Миропольська, Г. Тарасенко, О. Ростовський, Г. Шевченко, А. Щербо та інші.

Особистість учителя музики завжди викликала значну увагу відомих педагогів, психологів, філософів. Різноманітні питання підготовки вчителя музики до естетичного виховання дітей розглядалися у роботах відомих педагогів І. Беха, Л. Кондрацької, Л. Масол, О. Михайличенка, Г. Падалки, Т. Потапчук, О. Рудніцької, Г. Шевченко, О. Щолокової та багатьох інших. Вони підкреслюють, що для оволодіння професією вчителя музики необхідний цілий комплекс різноманітних здібностей, які виявляються та формуються у процесі навчально-педагогічної діяльності, але художні, музичні та артистичні здібності допомагають творчості в педагогічній діяльності вчителя музики тільки при наявності високого рівня розвитку загально-педагогічних здібностей.

Вченими доведено, що у процесі спілкування з різними видами мистецтва формується ієрархія духовних та естетичних цінностей особистості, уявлення неповторної краси природи та людини, накопичується досвід емоційно-естетичних переживань, розвиваються естетичні смаки та ідеали.

Серед видів мистецтв, які впливають на естетичний розвиток дитячої особистості, безумовно, одне з головних місць належить музичному мистецтву. Увага до музичної складової естетичного виховання зумовлюється кількома причинами, передусім — природою музики, особливостями її впливу на внутрішній світ особистості, найбільш значущим «педагогічним потенціалом». В. Сухомлинський був упевнений у тому, що пізнання світу почуттів неможливе без розуміння й переживання музики, без глибокої духовної потреби слухати музику та діставати насолоду від неї.

Музичне мистецтво, у процесі спілкування з яким здійснюється естетично-творчий розвиток учнів, здатне задовольнити прагнення

особистості до естетичного зростання, поєднати її внутрішній та зовнішній світ, активізувати творчу уяву та емоційні реакції дитини. Невипадково музика, як засіб виховання, з давніх часів (конфуціанство, античність, середньовіччя, Ренесанс, Просвітництво) перебувала в центрі уваги філософів, педагогів, психологів.

Аналізуючи закономірності цілісного розвитку художньої культури М. Каган обґрунтовано стверджував, що «сама музика буде відігравати все більшу роль як у художній культурі, так і за її межами, оскільки подальше зростання ролі науки в житті людини, абстрактного мислення, пізнання законів буття породжувати дедалі гострішу потребу у збалансованості цього напряму людського розвитку активізацією його емоційної сфери, його духовних почуттів, його здатності не лише мислити, а й переживати» [2, с. 66].

У ХХ столітті музичною педагогікою були накопичені в певній мірі принципи і методичні прийоми підготовки майбутніх фахівців до естетичного виховання підростаючого покоління, що відповідали досягненням сучасної фізіології, психології, загальної педагогіки та інших наук. Склалися реальні умови для вироблення науково обґрунтованого методу виховання й навчання педагога-музиканта.

Проблему цілісного процесу виховання й навчання в навчальних закладах, індивідуального підходу до творчого зростання студентів музичних факультетів досліджували відомі вчені у галузі музичної педагогіки: І. Котляревський, Ю. Полянський, М. Дяченко. У роботі Т. Смирнової на підставі системного і гуманістичного підходів розглядалася підготовка студентів у виконавському, педагогічному і організаційному аспектах. Вчені наголошували, що професійна діяльність учителя музики є багатокомпонентною і включає виконавський, педагогічний та управлінський аспекти. Специфіка роботи вчителя музики, характер спілкування якого з учнями в музично-естетичному процесі визначає музичне мистецтво, полягає в тому, що за один урок на тиждень він повинен навчити учнів музичній грамоті, сприяти оволодінню навичками слухання музики, розвинути у достатній мірі музичні здібності, співочий голос, ритмічне відчуття, дати відомості про твори та їх авторів, забезпечити майбутнього слухача серйозною класичною музикою. Значну роль у цьому процесі відіграють музично-слухові уявлення, інтелект учителя, музичний досвід, володіння засобами музичної виразності.

Не викликає сумнівів потреба формування у студентів музично-педагогічних спеціальностей естетичних почуттів, адже це визначається специфікою їх майбутньої професійної діяльності, яка передбачає високий рівень загальної та художньо-естетичної культури, педагогічної майстерності, мистецтва виховання й максимального розвитку творчого потенціалу. Естетичні почуття є основою емпатійного відношення вчителя до дітей, естетичного переживання педагогічної творчості, «краси педагогічної дії» (Ю. Азаров, О. Глузман, І. Зязюн, Г. Сагач та інші).

Питання розвитку емоційно-почуттєвої сфери особистості, механізм виникнення й протікання емоційно-почуттєвих процесів розкривається в працях провідних психологів: І. Беха, М. Боришевського, Л. Виготського, Б. Додонова, Д. Леонтєва, О. Леонтєва, С. Максименка, В. Поплужного, С. Рубінштейна та багатьох інших. Дослідники відзначали можливості виховного впливу творів мистецтва на формування внутрішнього світу особистості, професійної культури та професійних якостей майбутніх фахівців.

У процесі підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до естетичного виховання школярів у сучасній школі особливого значення набуває вивчення спеціальних дисциплін музично-теоретичного циклу, оволодіння навичками виконавської та концертмейстерської діяльності, знання методики музичного виховання, вокально-хорова підготовка та ґрунтовні знання з психології музичної діяльності і вікових особливостей музичного розвитку дітей.

Творча діяльність учителя музики потребує емоційності, образності мислення та багатства художніх асоціацій, тому не викликає сумнівів важливість музично-теоретичної підготовки майбутнього вчителя музики, яка дає змогу глибоко усвідомлювати явища музичного мистецтва та основні закономірності історії та теорії музики в їх взаємодії. Вивчення дисциплін музично-теоретичного циклу необхідно майбутньому вчителю як для проведення уроків музики, так і для організації позакласної роботи, адже саме цей процес формує знання про основні закономірності розвитку музичної культури у світі, особливості національних композиторських шкіл, розвиток художніх стилів (бароко, класицизм, рококо, романтизм), знання з еволюції основних музичних жанрів і форм (опера, балет, симфонія, ораторія, соната). У процесі навчання майбутній учитель музики повинен оволодіти наступними навичками та уміннями: цікаво розповідати дітям про музику, визначати основні риси музичних стилів, стилів конкретних відомих композиторів, вільно аналізувати твори, виявляти закономірності образного змісту драматургії творів.

На уроці музики вчитель виступає у ролі виконавця, ілюстратора, акомпаніатора. У виконавському репертуарі вчителя повинні бути твори для різних вікових груп школярів і вчитель завжди повинен пам'ятати, що саме живе виконання музики пробуджує творчу фантазію дітей, сприяє формуванню асоціативно-образного мислення. Майбутній учитель музики у процесі навчання повинен оволодіти наступними навичками: акомпанувати як солістам, так і хору, читати з листа і транспонувати акомпанемент у різні тональності, підбирати по слуху мелодії та супроводження до відомих пісень, володіти навичками перекладень творів та навичками гри в ансамблі. Саме володіння навичками читання з листа, транспонування допомагають швидко ознайомлюватись з пісенним репертуаром.

Знання методики музичного виховання допомагає майбутньому вчителю вірно аналізувати шкільну програму з музики, визначати головні завдання музичного виховання, застосовувати різноманітні методи в практичній роботі зі школярами.

Питання підготовки студентів до вокально-хорової роботи, яка передбачає вміння читати хорові партитури, диригувати, володіти методикою розвитку дитячого голосу розглядалися у роботах відомих диригентів-хормейстерів Г. Дмитревського, А. Єгорова, А. Іванова-Радкевича, В. Краснощокова, С. Казачкова, П. Левандо, Н. Малько, К. Пігрова, К. Ольхова, В. Соколова, П. Чеснокова та інших. Вони наголошували, що успіх майбутньої роботи вчителя музики в значній мірі залежить від того фундаменту, який буде закладений у навчальному закладі. Вважали, що діяльність учителя музики неможлива без знання особливостей роботи з дитячим хором, що від ступеня володіння технікою диригування залежить процес сприймання диригентських жестів хоровим колективом. Навички диригування дозволяють учителю музики моделювати музичний образ творів, втілювати його в конкретному

звучанні. У навчальних закладах формуються у майбутніх спеціалістів такі вміння: інтонування внутрішнім слухом хорової партитури твору; вміння здійснювати виконавський та вокально-хоровий аналіз творів, використовувати основні художньо-технічні засоби у роботі над хоровими творами та вміти управляти хоровим звучанням. Як показує педагогічна та виконавська практика, яскраве уявлення студентом музичного образу твору сприяє подоланню технічних труднощів.

Знання специфіки вокально-хорової роботи, які студент отримує під час навчання, допомагають осмислювати шляхи удосконалення слухових навичок школярів, формувати навички чистого інтонування (вокально-хорова робота зі школярами потребує від учителя музики вміння слідкувати за чистотою інтонації, хоровим строем, ансамблем, дикцією, тембром, диханням, керувати темподинамікою у хорі, агогікою, штрихами, фразуванням). Учитель повинен знати закономірності й особливості хорової діяльності у школі, вокально-хоровий репертуар для різних вікових груп.

Необхідність аналізу твору як обов'язкової умови підготовки вчителя музики до роботи з хоровим колективом, успішної виконавської інтерпретації знайшла своє відбиття в роботах відомих хорових диригентів П. Чеснокова, М. Даніліна, Г. Дмитревського, О. Єгорова, К. Птиці, В. Соколова та інших.

Аналіз хорової партитури сприяє кращому засвоєнню музичного і літературного тексту твору, який диригент повинен знати напам'ять. Свідоме, на основі всебічного аналізу вивчення партитури, відрізняється від механічного запам'ятовування. Аналіз партитури також є необхідним для виявлення технічних, стилістичних, вокальних та інших особливостей твору, виявлення складностей, які можуть виникнути у процесі розучування та виконання твору. Конкретні результати аналізу, його якість у кожному окремому випадку залежать від багатьох факторів, головними з яких є загальні музично-теоретичні знання, спеціальні знання з хорознавства, досвід диригентсько-хорової роботи, аналітичні здібності й навички. Відомі педагоги наголошували саме на важливості формування у студентів аналітичних навичок, адже для вчителя музики, як організатора та керівника хору, раціонально-аналітичні здібності і навички є такими ж важливими, як і емоційно-інтуїтивні якості. Саме в їхньому співвідношенні народжується високий професіоналізм.

Висновки. Професія вчителя музичного мистецтва потребує глибоких знань, мудрої любові до дітей, сформованої системи умінь і навичок. Вивчення проблеми підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва впевнює в необхідності значної активізації наукових досліджень з метою удосконалення процесу професійної підготовки. Спеціальна підготовка повинна спрямовувати майбутніх учителів музичного мистецтва до особистісного розвитку, здатності до індивідуально творчого самовираження, адже професійного успіху досягають не тільки і не стільки висококваліфіковані фахівці, скільки яскраві професіонали-особистості, які здатні до індивідуально-неповторного самовираження, самостійного своєрідного осмислення і вирішення професійно-педагогічних проблем.

Список використаної літератури

1. **Абдуллин Э. Б.** Музыкально-педагогические технологии учителя

музики: учеб. пособие / Э. Б. Абдуллин, Е. В. Николаева. – М.: Прометей, 2005. – 232 с. **2. Каган М. С.** Музыка в мире искусств / М. С. Каган. – СПб.: Изд-во «Ut», 1996. – 232 с. **3. Неменский Б. М.** Искусство как форма познания и организации жизни / Б. М. Неменский // *Humanity space. International almanac.* – М., 2012. – 100 с. **4. Падалка Г. М.** Педагогіка мистецтва / Г. М. Падалка. – К.: Освіта України, 2008. – 278 с. **5. Рудницька О. П.** Музыка і культура особистості: проблеми сучасної педагогічної освіти: навчальний посібник / О. П. Рудницька, АПН України; Інститут педагогіки і психології професійної освіти. – К., 1998. – 247 с. **6. Шевченко Г. П.** Естетичне виховання у вищих навчальних закладах України у сучасний період / Г. П. Шевченко, Х. М. Джабер. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2004. – 208 с.

Сбитнева Л. М. Підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва до музично-естетичної роботи у сучасній школі

У статті розглянуті питання підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва до музично-естетичної роботи з школярами. Автор підкреслює актуальність проблеми, адже учитель засобами музичного мистецтва розвиває в дітях емоційну сферу, вчить розуміти і бачити прекрасне навколо себе, формує естетичні потреби та виховує художній смак. Захопити учнів може тільки вчитель, який розуміє і любить мистецтво, володіє комплексом знань, умінь і навичок у різних галузях музично-педагогічної діяльності. Професійна діяльність сучасного вчителя музичного мистецтва є багатокомпонентною і включає в себе виконавський, педагогічний і управлінський аспекти.

У навчальних закладах майбутні вчителі вивчають музично-теоретичні дисципліни, отримують знання і навички вокально-хорової роботи, розвивають виконавські здібності. Вивчення проблеми підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва до естетичної роботи з сучасними школярами впевнює у необхідності активізації наукових досліджень з метою підвищення ефективності естетичного виховання дітей у сучасній школі засобами музичного мистецтва.

Ключові слова: підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва, музичне мистецтво, музично-естетичне виховання, сучасна школа.

Сбитнева Л.Н. Подготовка будущего учителя музыкального искусства к музыкально-эстетической работе в современной школе

В статье рассмотрены вопросы подготовки будущего учителя музыкального искусства к музыкально-эстетической работе со школьниками. Автор подчеркивает актуальность проблемы, ведь учитель средствами музыкального искусства развивает в детях эмоциональную сферу, учит понимать и видеть прекрасное в людях и окружающем мире, формирует эстетические потребности и воспитывает художественный вкус. Привлечь современных школьников к музыкальному искусству может только учитель, который понимает и любит искусство сам, обладает комплексом знаний, умений и навыков в разных областях музыкально-педагогической деятельности. Профессиональная деятельность современного учителя музыкального искусства является многокомпонентной и включает в себя исполнительский, педагогический и

управленческий аспекты.

В учебных заведениях будущие учителя изучают музыкально-теоретические дисциплины, получают знания, развивают навыки вокально-хоровой работы и исполнительские способности.

Исследование проблемы профессиональной подготовки будущих учителей музыкального искусства убеждает в необходимости активизации научных исследований с целью повышения эффективности эстетического воспитания средствами музыкального искусства в современной школе.

Ключевые слова: подготовка будущего учителя музыкального искусства, музыкальное искусство, музыкально-эстетическое воспитание, современная школа.

Sbitneva L. Preparation of future teachers of Music for musical-aesthetic work with students in the modern school

This article concerns the matters of preparing the future teachers of Music for musical-aesthetic work with students. The author emphasizes the urgency of the challenges because by means of music the teacher develops the emotional sphere in children, teaches them to see and understand the beauty in people and the surrounding forms aesthetic needs and trains an exquisite taste.

Only that teacher, who understands and loves the art himself, possesses the knowledge and skills in different spheres of musical-pedagogical activities can involve modern pupils to musical art. Professional activity of nowadays teacher of musical art is multi-component and includes executive, pedagogical and managerial aspects.

The musical-theoretical and special subjects of curriculum of preparing the future teachers of music furthers the growth of executive student's culture, develops the skills of vocal-choral work with pupils, analytical skills, organizational skills, the skills of working with children's creative groups and moreover forms the abilities for self-expression.

The study of the challenge of preparing the future teachers of music proves the necessity of strengthening the scientific researches for the purpose of increasing the efficiency of aesthetic upbringing by means of musical art in modern school.

Key words: preparing the future teachers of Music, musical-aesthetic education, modern school.

Надруковано:

Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. –

Частина II.-№18(277), вересень

2013.-С.43-54

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ НА ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ

Л. М. Сбітнєва

У статті проаналізовано тенденції розвитку музичної освіти в Україні на початку XXI століття. Розкрито основні напрями досліджень провідних науковців, якими було обґрунтовано теоретико-методологічні засади загальної мистецької та музично-педагогічної освіти, дидактичні принципи музично-педагогічного процесу й форми його організації, досліджено широке коло проблем теорії і історії музичної педагогіки та викладання мистецьких дисциплін.

Наголошено, що національна музична педагогіка має вагоме теоретичне підґрунтя, але реальна дійсність свідчить про те, що з багатьох причин музично-педагогічна практика значно відстала від теорії і вихід з цієї кризи слід шукати у реформах музично-освітньої сфери на державному рівні, в трансформації уявлень суспільства про можливості та потенціал музичного мистецтва у формування духовної культури особистості.

Ключові слова: музично-педагогічна освіта, музично-педагогічний процес, теорія і історія музичної педагогіки, мистецькі дисципліни, творча активність, музичне мистецтво, система музично-естетичного виховання.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Складна політична й економічна ситуація в країні на початку XXI століття, інтеграційні процеси в соціально-культурному просторі, глобалізація суспільного розвитку в усьому світі сприяють пошуку нової стратегії і напрямів науково-педагогічної діяльності. Підвищується відповідальність науки і одночасно зростає потреба в розробленні нових досліджень. Вирішення нових завдань здійснюється в умовах високої динамічності соціальних процесів, підвищення активності людини, досягнення її глибшої рефлексії, чітко фіксованої в перебудові ціннісних орієнтацій.

В існуючих умовах ринкової економіки XXI століття важливою музично-педагогічною проблемою постає девальвація у значній частини молодого покоління художніх цінностей. Загострюється питання впливу музичної педагогіки на формування художньої культури шкільної та студентської молоді, творчого відношення до музично-виконавської діяльності і критичного сприйняття результатів виконавського мистецтва.

Період першого десятиріччя XXI століття для вітчизняної науки став часом особливо напруженого пошуку основоположних позицій, які визначають політику держави у сфері освіти. Динамічні процеси в розвитку теорії естетичного виховання свідчать про переосмислення змісту багатьох традиційних категорій, пошуку цілісних підходів до всебічного осмислення ролі естетичного в ціннісній організації людського досвіду, до аналізу сучасного художнього світосприйняття. Але, на жаль, посилюється і вплив так званої «антихудожньої інформації» (феномен сучасної

масової культури). Проблемою педагогічної науки на початку XXI століття постає посилення раціонального над почуттєвим, що збіднює внутрішній світ особистості, негативно впливає на світогляд, емоційно-почуттєву сферу, процеси і ціннісні орієнтації. Відсутність музично-художнього смаку і потреб у спілкуванні з кращими зразками музичного мистецтва, спілкування значної частини молоді з низькопробною сучасною масовою музичною культурою говорить про низький рівень музичної культури у молоді. Тотальна комерціалізація музичної культури зумовила викривлення структури попиту на музичну продукцію. На другорядний план відходить класична і народна музика. Серед молоді домінує відношення до музики як до розваги. У зв'язку з цим актуалізується проблема здатності молоді людини орієнтуватися у сфері естетичних цінностей життя і культури, і це потребує особливої уваги в дослідженнях процесів художньої освіти й естетичного виховання засобами музичного мистецтва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Модернізацію мистецької освіти в контексті європейських вимог досліджують Л. Масол, О. Михайличенко, Г. Ніколаї, О. Олексюк, Г. Падалка, Т. Потапчук, Т. Рейзенкінд, О. Ростовський, І. Сташевська, В. Черкасов, О. Щолокова та інші. У ряді публікацій наголошується на необхідності переосмислення ролі мистецтва в сфері гуманітарного знання і освітньої діяльності. Продовжуються пошуки шляхів розвитку музично-педагогічної науки, дослідження вчених охоплюють широке коло проблем теорії і історії музичної педагогіки, методики музичного виховання, теорії і практики естетичного виховання та викладання мистецьких дисциплін. Науковцями обґрунтовані теоретико-методологічні засади загальної мистецької та музично-педагогічної освіти, дидактичні принципи музично-педагогічного процесу й форми його організації. Вибудовуються особистісно-орієнтовані моделі музично-освітнього процесу, значна увага приділяється психологічним основам музичного виховання, пошуку шляхів формування творчої активності, емоційно-емпатійної та інтелектуальної сфер особистості. Розпочато важливу музично-терапевтичну експериментальну роботу. Науковці розробляють новітні технології, активно працюють над модернізацією музично-педагогічної галузі, досліджують перспективи подальшого розвитку національної вищої освіти. Усвідомлення основних векторів філософії освіти й культури, педагогічних концепцій, теоретичного аналізу розвитку вищої освіти уможливило узагальнення еволюції музично-естетичного виховання на різних етапах історичного розвитку музично-естетичної галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загальною тенденцією педагогічної думки протягом останніх десятиріч XX – початку XXI століть є визнання провідної ролі творчих здібностей у розвитку особистості та їх впливу на рівень культури і професійної самореалізації підростаючих поколінь. Гуманізація освіти базується на розумінні необхідності синтезу гуманітарних і інших концепцій пізнання при домінуванні гуманітарного знання і мистецтва, адже культура виконує корегувальну функцію в розвитку науки. У художній педагогіці накопичено значний позитивний досвід, який знаходить своє відбиття в прогресивних ідеях представників наукових шкіл педагогіки мистецтва і розробках дидактичних принципів педагогіки мистецтва XXI століття.

З'являються наукові дослідження, автори яких намагаються розв'язати проблеми професійного розвитку вчителів мистецьких дисциплін, зокрема вчителів музики на музично-педагогічних та мистецьких факультетах педагогічних університетів. Т. Рейзенкінд уперше в теорії і практиці музично-педагогічної освіти дослідила дидактичні основи професійної підготовки вчителя музики в педагогічному університеті. Дослідження присвячено аналізу сучасних підходів до обґрунтування та впровадження дидактичних основ професійної підготовки вчителя

музики. Авторкою зроблено класифікацію дидактичних принципів за ознакою стратегії формування когнітивних смислів і творчого розвитку особистості, науково обґрунтовано сучасні педагогічні технології у професійній підготовці вчителя музики та у контексті особистісно-орієнтованого навчання. Сформовано семантичну модель професійної підготовки вчителя музики.

Вагомим внеском у формування нової парадигми музично-педагогічної освіти стало видання навчально-методичного посібника О. Олексюк «Музична педагогіка», у якому розкривається зміст і організація професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва у ВНЗ. Автором науково обґрунтовано методологічні основи, сутність та основні категорії музичної педагогіки, визначено історичні етапи розвитку західноєвропейської та вітчизняної музичної освіти, здійснено періодизацію становлення і розвитку музичної педагогіки в Україні. Дослідниця проаналізувала зміст навчання та його складові, дидактичні принципи і методи музичного навчання, а також форми організації музично-педагогічного процесу. Належне місце відведено плануванню й педагогічній оцінці, а також професійній діяльності педагога-музиканта, розкрито зміст зарубіжних систем і технологій у галузі музичного виховання. Виходячи з того, що основною формою організації навчально-виховного процесу у ЗНЗ залишається урок, О. Олексюк обґрунтовує концепцію уроку музики, здійснює класифікацію уроків за змістом і формою, розкриває зміст підготовки вчителя до проведення уроку та визначає структуру плану-конспекту уроку музики.

Долучення України до Європейського культурно-освітнього простору викликає у вчених значний інтерес до вивчення питань освіти і культури в інших країнах. На основі аналізу першоджерел Г. Ніколаї узагальнила розвиток музично-педагогічної освіти в Польщі у ХХ столітті, дослідила організаційні засади та програмний зміст цієї галузі освіти, висвітлила особливості підготовки польських учителів музики в навчальних закладах різних типів. Дослідницею запропоновано періодизацію розвитку музично-педагогічної освіти, здійснено класифікацію музично-педагогічних досліджень, узагальнено результати педевтологічних розвідок польських науковців, особливості підготовки вчителів музики магістерського рівня на сучасному етапі, започаткування нової спеціальності – мистецької освіти. Авторка стверджує, що музично-педагогічна освіта Польщі вирізняється індивідуалізацією навчального процесу, здійснюється з урахуванням євроінтеграційного розвитку, спрямована на підготовку вчителів-дослідників з високою методологічною культурою.

І. Сташевською досліджено теоретичні та практичні аспекти розвитку музичної педагогіки в контексті еволюції німецького суспільства. Нею виявлено сутність, функції, етапи, провідні тенденції та закономірності розвитку музичної педагогіки Німеччини як науки та гуманістично-орієнтованої практики. Дослідницею розкрито характерні ознаки та значення провідних музично-педагогічних концепцій, особливості організації музично-освітнього процесу в німецькому середовищі в історичній ретроспективі та на сучасному етапі.

Розвиток музично-педагогічної освіти в Україні тісно пов'язаний зі становленням музично-педагогічних факультетів, на яких здійснювалася професійна підготовка вчителів музики. В. Черкасовим виявлено тенденції формування музично-педагогічної думки, визначено й досліджено основні етапи розвитку музично-педагогічної освіти різних регіонів України, проведено науковий аналіз навчальних планів і навчальних програм, за якими здійснювалася підготовка майбутніх учителів, узагальнено основні напрями розвитку науково-дослідної, концертно-виконавської та музично-просвітницької діяльності викладачів і студентів інститутів мистецтв, мистецьких, музичних та музично-педагогічних факультетів педагогічних університетів. Науковцем сформульовані закономірності та виявлені основні

тенденції розвитку музично-педагогічної освіти, здійснена періодизація становлення досліджуваного феномена. Обґрунтування дослідником динаміки заснування при педагогічних інститутах музично-педагогічних факультетів, змісту професійно-педагогічної підготовки вчителів музики в Україні в 60 – 80-х роках ХХ століття та реорганізації музично-педагогічної галузі на межі двох тисячоліть є значним внеском у розуміння процесів розвитку системи музично-естетичного виховання підростаючого покоління в Україні.

Щорічно проводяться університетами науково-практичні конференції, присвячені проблемам музично-естетичного виховання і музичної освіти молоді. Значним є доробок інституту культури і мистецтв Луганського національного університету імені Тараса Шевченка у цьому напрямку. Музично-педагогічні дослідження розвивалися за наступними напрямками:

- з проблем розробки концептуальних засад музично-естетичного виховання дітей і молоді;
- розвитку естетичного середовища у школі та педагогічних інститутах;
- накопичення особистістю естетично-художнього досвіду як умови освоєння культури;
- реалізація нових освітніх програм і інтеграційних технологій у процес професійної підготовки студентів;
- розробка педагогічних умов творчого розвитку молоді у практиці вищої педагогічної освіти.

У вищих навчальних музично-педагогічних закладах відкриваються нові спеціалізації, що свідчить про інтеграцію в навчання. У шкільний освітній процес дедалі активніше впроваджується народна музична творчість як єдність музично-виконавської, авторської, слухацької, народно-педагогічної, обрядової та святкової діяльності. На початку століття були створені і успішно працюють сьогодні нові типи навчальних закладів, які здійснюють багаторівневу, неперервну професійну музичну освіту. Музично-естетична освіта, як і вся українська освіта взагалі, перебуває у постійному процесі розвитку, і вона повинна стати тим соціальним інститутом, який буде транслювати основоположні пріоритети української культури, виховувати у молоді повагу і інтерес до загальнолюдських цінностей. У нових підручниках, які виходять з друку, пропонуються теоретико-методичні основи викладання музики в школі, обґрунтовуються методологічні засади, дається сучасне визначення ключових понять і термінів, з'ясовуються функції і принципи, мета, завдання та зміст мистецької освіти.

Сьогодні існує необхідність сприйняття молоддю транснаціональної культури, при цьому саме музичне мистецтво розглядається як найбільш оптимізуючий засіб залучення особистості до іншого людського досвіду. Важливе значення має урахування культурного досвіду минулого, його коректне використання в рамках принципово нового періоду історії українського народу.

Сучасну систему музично-естетичного виховання характеризує також таке розповсюджене в наш час явище як інформатизація. Для школярів інформаційно-комунікативні сучасні технології є органічною і невід'ємною частиною життя. Розробка електронних посібників з мистецтва є одним з найбільш перспективних напрямів, пов'язаних зі створенням нового навчально-методичного забезпечення для школи ХХІ століття. Для сучасної школи створення інформаційних об'єктів, їх застосування, збереження, пошук, взаємодія будуть мати особливе значення. Існує необхідність появи електронних методичних посібників для вчителів музичного мистецтва. Паперові і електронні видання повинні доповнювати один одного, але електронне видання буде все ж відрізнятися більш практично-орієнтованим, художньо-творчим характером.

Важливими аспектами розвитку музично-естетичного виховання в країні

виступають новітні педагогічні технології, досвід кращих учителів, які вносять елемент творчого пошуку в навчально-виховну музично-педагогічну діяльність.

За останні кілька років музично-естетична наука збагатилася рядом важливих досліджень щодо шляхів подолання кризи у галузі вітчизняного музично-естетичного виховання. Вчені підкреслюють, що зміст музично-естетичного виховання повинен спиратися на сучасні наукові основи і постійно удосконалюватися.

У сфері музичної культури також відбуваються кардинальні трансформації. Швидко розвиваються сучасні музичні технології — розширюються можливості створення й обробки музичних творів. Завжди відкритий доступ до музики найрізноманітніших стилів та жанрів.

Висновки. Культурний простір початку XXI століття, який будується на основі інтеграції, передбачає сумісний внесок спеціалістів різних галузей гуманітарного знання у вирішення проблем людства.

Національна музична педагогіка має вагоме теоретичне підґрунтя, але реальна дійсність свідчить про те, що з багатьох причин — економічних, соціальних, політичних, професійно-освітніх, музично-педагогічна практика в українських школах та позашкільних закладах значно відстала від теорії і вихід з цієї кризи слід шукати у реформах музично-освітньої сфери на державному рівні, в трансформації уявлень суспільства про можливості та потенціал музичного мистецтва у формування духовної культури особистості.

Провідною тенденцією повинно стати положення про те, що національна система музичної освіти, зберігаючи та примножуючи кращі традиції української музично-педагогічної думки, має рухатися в європейський освітній простір.

Список використаної літератури

1. Зязюн І. А. Пріоритетні принципи дидактики сучасної професійної освіти / І. А. Зязюн // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія: зб. наук. пр. — Х., 2000. — Вип. 1. — С. 11 — 19. **2. Кремень В. Г.** Освіта і наука в Україні — інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / Василь Григорович Кремень. — К.: Грамота, 2005. — 448 с. **3. Масол Л. М.** Виховний потенціал мистецтва — джерело освітніх іновацій / Л. М. Масол // Мистецтво та освіта. — 2001. — № 1. — С. 2 — 5. **4. Падалка Г. М.** Педагогіка мистецтва / Г. М. Падалка. — К.: Освіта України, 2008. — 278 с. **5. Черкасов В. Ф.** Музично-педагогічна освіта на межі двох тисячоліть (1991 — 2010 рр.) / В. Ф. Черкасов. — Кіровоград: ТОВ. «Імекс-ЛТД», 2011. — 380 с. **6. Шевченко Г. П.** Естетичне виховання у вищих навчальних закладах України у сучасний період / Г. П. Шевченко, Х. М. Джабер. — Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2004. — 208 с.

Сбитнева Л.Н. Тенденции развития музыкального образования в Украине в начале XXI столетия

В статье раскрыты тенденции развития музыкального образования в Украине в начале XXI столетия. Раскрыты основные направления исследований известных учёных, которыми были обоснованы теоретико-методологические основы общего искусствоведческого и музыкально-педагогического образования, дидактические принципы музыкально-педагогического процесса и формы его организации, исследован широкий круг проблем теории и истории музыкальной педагогики и преподавания искусствоведческих дисциплин.

Подчёркнуто, что национальная музыкальная педагогика имеет прочную

теоретическую основу, но реальная действительность свидетельствует о том, что в силу экономических, социальных, политических причин музыкально-педагогическая практика значительно отстала от теории и выход из этого положения следует искать в реформах музыкально-образовательной сферы на государственном уровне, в трансформации представлений общества о возможностях и потенциале музыкального искусства в вопросах формирования духовной культуры личности. Главной тенденцией должно стать положение о том, что национальная система музыкально-эстетического воспитания, сохраняя и умножая лучшие традиции украинско-педагогической мысли должна двигаться в европейский образовательный простор.

Ключевые слова: музыкально-педагогическое образование, музыкально-педагогический процесс, теория и история музыкальной педагогики, искусствоведческие дисциплины, творческая активность, музыкальное искусство, система музыкально-эстетического воспитания.

Sbitnieva L. Trends in the development of musical education in Ukraine at the beginning of the twenty-first century.

The article reveals tendencies of development of musical education in Ukraine in the early twenty-first century cultural space which is based on integration and involves the joint contribution of specialists from different branches of the humanitarian knowledge in the solution of problems of mankind.

The basic directions of research of leading scientists, who were grounded theoretical and methodological principles common artistic and musical teacher training, didactic principles of musical and pedagogical process and form of its organization, examined a wide range of problems of the theory and history of music pedagogy and teaching arts subjects. Arranged-centered model of musical and educational process, much attention is paid to the psychological foundations of music education, find ways of formation of creative activity.

Emphasized that the national music education has significant theoretical background, but reality shows that many reasons - economic, social, professional, educational, musical and educational practice in Ukrainian schools and after-school institutions significantly behind the theory and a way out this crisis should seek to reform musical education sphere at the state level, transforming perceptions of society about the possibilities and potential of music in the spiritual formation of cultural identity.

Noted that leading the trend should be a provision stating that the national system of musical-esthetic education, preserving and multiplying the best traditions of the Ukrainian musical-pedagogical thought, should move into the European educational space.

Key words: musical education, musical-pedagogical process, the theory and history of music education, artistic disciplines, creative activity, musical art, musical aesthetic education, musical-pedagogical thought.

Надруковано:

**Духовність особистості: методологія, теорія і практика. Зб.наук.праць
/Гол.редактор Г.П.Шевченко. Сєвєродонецьк, 2016. Вип.5 (74). С.192-
200**

МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Л. М. Сбітнєва

У статті досліджена музично-педагогічна діяльність відомих українських музикантів-педагогів, композиторів, які відігравали значну роль у розвитку традицій музично-естетичного виховання в Україні на початку ХХ століття. Наголошено, що своєю творчістю, організаційно-педагогічною діяльністю ці композитори заклали основи музичної освіти.

Ключові слова: українські композитори, зміст, форми і методи музичного виховання, музично-педагогічна діяльність, музично-естетичне виховання дитячий народно-пісенний матеріал, дитячий репертуар, музична освіта.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Звертаючись до історико-педагогічних скарбів України, ми знаходимо значні здобутки музично-естетичного виховання, яке формувало художньо-естетичну культуру поколінь ХХ століття, було важливою умовою розвитку культури українського суспільства, загального розвитку освіти і педагогічної думки в країні, завжди виступало важливою складовою у всебічному розвитку дитячої особистості. Відродження інтересу до української культури, пошуки шляхів музичного-естетичного виховання спонукають до глибокого вивчення музично-педагогічної і просвітницько-організаторської діяльності відомих українських композиторів, які впливали на становлення та розвиток системи музично-естетичного виховання на початку ХХ століття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Проблеми реформування мистецької освіти та музично-естетичного виховання в Україні; еволюція форм і методів навчання музики знайшли своє відображення в роботах Т. Гризоголазової, В. Дряпіки, І. Зязюна, Л. Коваль, Л. Масол, О. Михайличенка, В. Орлова, О. Олексюк, Г. Падалки, О. Ростовського, О. Рудницької, Т. Танько, Л. Хлебнікової, В. Черкасова, Г. Шевченко, О. Щолокової. Ними були розроблені численні практичні рекомендації щодо здійснення цього процесу в різних умовах функціонування системи освіти. Ці роботи містять багатий фактичний матеріал, дають певні уявлення про тенденції та особливості музично-естетичного виховання в різних регіонах на окремих історичних етапах.

Метою статті є дослідження музично-педагогічної діяльності відомих українських композиторів України, музично-педагогічні пошуки яких відігравали значну роль у розвитку педагогічно-спрямованого етапу музично-

естетичного виховання на початку ХХ століття.

Виклад основного матеріалу дослідження. Значний вклад в організацію музичної освіти, розвиток національної педагогіки мистецтва внесли І. Алчевський, В. Барвинський, А. Вахнянин, М. Вербицький, М. Вериківський, В. Верховинець, С. Воробкевич, Г. Дяченко, П. Козицький, М. Колесса, Ф. Колесса, М. Копко, О. Кошиць, С. Крушельницька, І. Купріян, І. Лаврівський, М. Лисенко, М. Леонтович, С. Людкевич, В. Матюк, М. Менцинський, Н. Нижанківський, Б. Підгорецький, Л. Ревуцький, Д. Січинський, Я. Степовий, Ф. Якименко та інші. Ними було конкретно визначено педагогічну цілеспрямованість музичної роботи, започатковано створення дитячого репертуару на основі народнопісенного матеріалу, розпочато видавництво теоретичних підручників і збірок з музично-естетичного виховання, співаників для дітей. Своєю творчістю, організаційно-педагогічною діяльністю ці композитори закладали основи музичної освіти, і, хоча цілісної системи національного музичного виховання в повному і завершеному вигляді на початку століття не було сформовано, в ряді наукових праць, численних газетних і журнальних статтях, підручниках, збірниках було висунуто ряд важливих ідей щодо удосконалення змісту, форм і методів музичного виховання, які згодом знайшли своє продовження у діяльності відомих українських композиторів першої половини ХХ століття.

Характерною тенденцією освіти на початку ХХ століття слід вважати появу шкільних підручників з навчання музиці та співів українською мовою. Серед них слід виділити підручники М. Вербицького, П. Бажанського, А. Вахнянина («Співаник церковний для шкіл народних»), І. Витошинського, І. Кишакевича, І. Витвиського, М. Завадського, С. Воробкевича («Збірник пісень для шкіл народних, початкових, гімназійних і реальних»), В. Матюка, Д. Січинського, О. Нижанківського, І. Кипріяна («Підручник початкових відомостей музики й співів»), К. Панківського («Руський співаник»), В. Матюка «Руський співаник для шкіл народних» (у 4-х частинах) та в додаток до нього «Малий катехиз музики». Одними з перших ґрунтовних музичних видань для школярів стали збірки українських і польських мелодій «Пісенник для наших діточок» і «Малий Падеревський» відомого композитора та фольклориста В. Заремби і збірка «Молодощі: Збірка танців та веснянок» М. Лисенка.

Ще у 1900 році було надруковано «Шкільний співаник» Ф. Колесси, в якому яскраво відображені методи розвитку співацького голосу дітей на матеріалі українських дитячих пісень. На початку ХХ століття виходять з друку «Шкільний спів» О. Дзбанівського, «Збірка народних пісень в хоровому розкладі, пристосованих для учнів молодшого й старшого віку» М. Лисенка (1908), «Шкільні співи для виховання дітей» С. Чернецького та «Луна» (1907), «Свят-вечір» (1914), «Колядки та щедрівки» (1914) К. Стеценка. Збірки складались з обробок українських пісень. Наприклад, до «Луни» К. Стеценка ввійшли народні пісні в обробці М. Лисенка, М. Леонтовича, О. Кошиця та власні композиції упорядника.

Одним із видатних представників музично-естетичного виховання кінця

XIX – початку XX століття був відомий український композитор М. Лисенко (1842 – 1912). Композитор, у творчості якого українська музична класика досягла найвищого рівня, боровся за збереження і збагачення культури народу, її самобутності. Своєю творчою, організаційною і педагогічною діяльністю М. Лисенко заклав фундамент для підготовки музично-педагогічних кадрів. М. Лисенко було опубліковано 7 випусків сольних, 12 збірок хорових, 6 збірок обрядових пісень, всього нараховується 600 пісень: і професійно оброблених народних, і написаних на тексти видатних поетів – Т. Шевченка, І. Франка, А. Міцкевича, Г.Гейне та багатьох інших. Значною складовою музичної діяльності композитора виступають опери «Наталка Полтавка», «Різдвяна ніч» та шедевр української оперної класики опера «Тарас Бульба». М. Лисенко першим в Україні створив опери, які були розраховані не тільки на дитячу аудиторію, а й на участь у них самих дітей. У його операх «Коза-дереза», «Пан Коцький», «Зима і весна», побудованих на сюжетах народних казок і на народнопісенних мелодіях, яскраво втілені ідейно-естетичні принципи і методи виховання дітей.

Значним був внесок композитора і в розробку теоретичних проблем вивчення українського музичного фольклору, а особливий інтерес композитора був спрямований на розвиток хорової культури в Україні. У посібнику М. Лисенка «Збірка народних пісень в хоровому розкладі, пристосованих для учнів молодшого й старшого віку» композитором надаються рекомендації щодо використання вправ та пісень у хоровому розвитку учнів.

Ідеї композитора в галузі шкільного музичного виховання, відношення до фольклорної музики як для основи у музичному вихованні продовжували його послідовники К. Стеценко, М. Леонтович, Я. Степовий, Г. Хоткевич, В. Верховинець та інші.

Талановитим педагогом-митцем був К. Стеценко. Педагогічна праця композитора у навчальних закладах різних типів (від початкової школи до вузів) спонукала композитора до створення дитячих опер «Івасик-Телесик» (1910) та «Лисичка, Котик і Півник», посібників «Шкільний пісенник» (1917), «Початковий курс навчання дітей нотного співу», «Методики шкільного співу».

К. Стеценко став організатором і автором програм із музики в масовій школі, обґрунтував принцип взаємозв'язку музики з комплексом мистецтв, важливість доповнення слухових вражень у процесі сприйняття музики іншими сенсорними відчуттями, вважав, що знання, які здобуваються лише на основі слухових уявлень, є абстрактними. Як зазначає О. Ростовський, «метою викладання музики він вважав розвиток музичних здібностей і естетичних почуттів дітей, основою музичного навчання – хоровий спів на основі вивчення нотної грамоти». Відстоюючи ідеї навчання «нотного співу», К. Стеценко розглядав нотний спів не як процес набуття навичок читання різних ритмових і звуковисотних комбінацій, а передусім як засіб розвитку музичних здібностей учнів, завдяки чому спів перетворюється на мистецтво, що виховує естетичні смаки і почуття прекрасного. А найкращим матеріалом

для цього він вважав народні пісні та твори композиторів-класиків.

Теорія К. Стеценка була розвинена у подальшому М. Леонтовичем, який висував ідею поєднання кольорів зі звучанням музичного твору як одну з умов цілісного сприйняття художнього образу. У розвитку української музичної культури творчість М. Леонтовича, основою якої було ставлення до народної пісні як до художнього й етичного явища, зрозумілого і доступного для дитячого сприймання, була яскравою подією. Він розробив власну систему показу мистецького матеріалу, що ґрунтувалася на співвідношенні світлотіней і кольорів із музичними звуками, вважав, що кожен педагог повинен викладати музику в контексті інших наукових і нових художніх знань. На початку ХХ століття композитор відкрив хорову школу, діяльність та творчість якої підтверджувала, що хоровий спів розвиває дітей всебічно. Його педагогічні погляди в сукупності утворювали цілісну концепцію музичного навчання та виховання. М. Леонтович надавав провідну роль фольклору в музичній освіті школярів, наголошував на успішності загального музичного навчання та виховання всіх дітей на матеріалах кращих творів професійної та народної творчості, підкреслював значущість вільного володіння нотною грамотою, взаємозв'язок різних видів музичної діяльності, надавав процесу музичного навчання його сутнісної основи – емоційності.

Видатний український композитор і талановитий вчитель М. Леонтович музичне виховання молоді пов'язував з піснею як найправдивішим за своєю етичною і художньою суттю життєвим явищем. Він послідовно дотримувався принципу визначної ролі фольклору в музичному навчанні підростаючого покоління, пропонував починати з безнотного співу на основі народних мелодій, які вважав незамінними в оволодінні нотною грамотою.

Аналіз посібника М. Леонтовича «Практичний курс навчання співу у середніх школах України» та методичних робіт інших педагогів-музикантів переконує у тому, що у 20-х роках ХХ століття в Україні розвивалася своєрідна музично-педагогічна система, в якій особлива роль відводилася народній пісні та визнавалася провідна роль фольклору в музично-естетичній освіті школярів. Ідеї М. Леонтовича, який постійно поповнював свої знання у галузі філософії, математики, географії, історії, літератури, малярства, скульптури й архітектури, а також наголошував на важливості комплексного застосування цих дисциплін у процесі навчання і виховання учнівської молоді, стали визначною віхою розвитку української музичної педагогіки. Вони у сукупності утворюють цілісну концепцію музичного навчання та виховання, основою якого стало ставлення до народної пісні як найправдивішого за своєю художньою й етичною сутністю життєвого явища, зрозумілого і доступного для дитячого сприймання.

М. Леонтович довгі роки віддав роботі вчителя співів у школах різного типу. Де б М. Леонтович не працював, він завжди намагався зацікавити учнів кожною конкретною темою, навчити їх логічно мислити, привчити до творчої діяльності, через народну пісню прищепити любов до рідного краю.

Значний внесок у розвиток української системи музично-естетичного виховання на початку ХХ століття зробив композитор, педагог Я. Степовий,

який став автором і упорядником багатьох музичних творів для дітей дошкільного і молодшого шкільного віку. Першою його працею була збірка шкільних пісень «Малим хлоп'ятам» (1911). Пізніше з'явилися три випуски «Пролісків» (1919) – збірки пісень для дітей наймолодшого віку, «Кобзар» – шкільні хори на слова Т. Шевченка та підручник «Популярний курс елементарної теорії музики».

Б.Яворський увійшов в історію музичної культури як композитор, педагог, теоретик, піаніст, який здійснив значний вплив на розвиток масового музично-естетичного виховання в Україні. Педагогічна робота, основним напрямом якої була проблема формування художніх здібностей, займала одне з важливіших позицій в діяльності Б. Яворського.. У 1921 році Б. Яворський став членом Державної Вченої Ради (ГУС) і завідувачем музичним відділом Головного Управління професійної освіти в Наркомпросі. Він керував реорганізацією музичної освіти і музичних навчальних закладів у країні, переглядом програм, створенням єдиного навчального плану. Відомо, що в одному з своїх докладів він висунув положення про те, що “елемент творчості повинен бути введеним в програми всіх курсів, всюди школа повинна вчити не тільки читати написане, але й промовляти свої слова” [2]. Думки, пошуки, знахідки дійшли до нас головним чином у виді нотаток, листів, незавершених робіт, спогадів соратників і учнів. Працюючи у створеній ним самим Київській народній консерваторії, в якій практично втілювалися нові ідеї музично-естетичного виховання, Б. Яворський наголошував на провідній ролі хорового мистецтва у масовому музично-естетичному вихованні, яке спирається на міцні національні традиції. Б. Яворський був захоплений на той час ідеями масового музичного виховання [6, С.59].

Відомий український педагог, музикознавець, композитор В. Верховинець став основоположником жанру театралізованої пісні та започаткував в першій половині ХХ століття інноваційний виховний напрям у вищих навчальних закладах, пов'язаний з використанням комплексу мистецтв — музичного, драматичного і хореографічного. Ним були засновані нові синтетичні жанрові форми — рухлива музична гра і театралізована пісня. В. Верховинцю належить розробка інноваційних засобів формування національної музичної культури молоді засобами народного танцю, національного балету, рухливої музичної гри, вокально-хореографічної композиції, театралізованої пісні. В основі його методики – комплексне використання елементів музичного, хореографічного, драматичного мистецтва і їх практичне застосування в навчально-виховному процесі.

Висновки. У галузі музично-естетичного виховання особистості, його методів і форм українським народом накопичено чималий досвід. На початку ХХ століття відомі українські композитори своєю діяльністю визначали і стверджували основну мету музично-естетичного виховання українського народу у контексті розвитку та поширення української національної культури. Усвідомити стан музично-естетичного виховання дітей і молоді в Україні на сучасному етапі можливо лише за умови його розгляду в історико-

культурному та філософсько-естетичному контексті, в певній динаміці розвитку його теорії та практики. Педагогічні і музично-просвітницькі проблеми, які були в центрі уваги відомих композиторів початку ХХ століття потребують подальших досліджень. Глибоких історико-педагогічних, музикознавчих досліджень потребує творчість і педагогічні ідеї М.Леонтовича, М.Лисенка, естетичні ідеї та художньо-естетична діяльність талановитого діяча української культури В.Верховинця, питання естетики і соціології музики, які розроблялися Б.Яворським.

Список використаної літератури

1. Історія української музики: в 6 т. / за ред. М. М. Гордійчук. – Київ: Наукова думка, 1989. – Т. 3 : Кінець ХІХ ст. – початок ХХ ст. – 420 с. **2. Из истории музыкального образования.** Сб. материалов и документов 1917-1927. М.-Л., “Музыка”, 1969, С.44. **3. Кияновська Л. О.** Українська музична культура: навч. посібник / Л. О. Кияновська. – Львів: Тріада плюс, 2008. – 344 с. **4. Леонтович М.** Практичний курс навчання співу у середніх школах України / М. Леонтович. – Київ : Музична Україна, 1989. – 134 с. **5. Михайличенко О. В.** Музично-естетичне виховання дітей та молоді в Україні (ретроспективно-теоретичний аспект): монографія / О. В. Михайличенко. – Суми: ВАТ «Сумська обласна друкарня», видавництво «Козацький вал», 2007. – 356 с. **6. Олексюк О. М.** Музична педагогіка: навчальний посібник для студентів ВНЗ культури і мистецтв / О. М. Олексюк. – Київ: КНУК, 2006.– 187 с. **7. Падалка Г. М.** Педагогіка мистецтва / Г. М. Падалка. – К.: Освіта України, 2008. – 278 с.

МУЗЫКАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ УКРАИНСКИХ КОМПОЗИТОРОВ В НАЧАЛЕ ХХ СТОЛЕТИЯ

Л. Н. Сбитнева

В статье исследована музыкально-педагогическая деятельность известных украинских композиторов, которые сыграли значительную роль в развитии традиций музыкально-эстетического воспитания, закладывали основы музыкального образования в Украине. в начале ХХ столетия.

Ключевые слова: украинские композиторы, содержание, формы и методы музыкального воспитания, музыкально-педагогическая деятельность, музыкально-эстетическое воспитание, народно-песенный материал, детский репертуар, музыкальное образование.

MUSICAL-PEDAGOGICAL ACTIVITY OF THE FAMOUS UKRAINIAN COMPOSERS OF THE EARLY TWENTIETH CENTURY.

L. M. Sbitnieva

The article analyzes the musical-pedagogical activity of Ukrainian musicians, teachers, composers M. Lysenko, K. Stetsenko, N. Leontovich, V. Verhovintsa, J. Steppe, B. Yavorsky and others who played a significant role in the development of musical-aesthetic education in Ukraine in the early twentieth century.

Key words: Ukrainian composers, the contents, forms and methods of musical education, musical-pedagogical activity, musical and aesthetic education of children's folk-song material, children's repertoire and musical education.

Надруковано:

Духовність особистості: методологія, теорія і практика. Зб.наук.праць /Гол.редактор Г.П.Шевченко. Сєвєродонецьк, 2016. Вип. 6(75). С.203-210

Л. М. Сбітнєва

РОЗВИТОК МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Відродження інтересу до української культури, пошуки шляхів розвитку дитячої особистості спонукають до глибокого вивчення системи музично-естетичного виховання дітей і молоді в Україні у другій половині ХХ століття, в якій важливою складовою виступало музично-естетичне навчання і виховання дітей у позашкільних закладах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Проблеми розвитку системи музично-естетичного виховання в Україні, у якій важливе місце займало музичне виховання у позашкільних закладах, знайшли своє відображення в роботах Т. Гризоголазової, В. Дряпіки, І. Зязюна, Л. Коваль, Л. Масол, О. Михайличенка, В. Орлова, О. Олексюк, Г. Падалки, О. Ростовського, О. Рудницької, Т. Танько, Л. Хлебнікової, В. Черкасова, Г. Шевченко, О. Щолокової та інших. Ними були розроблені численні практичні рекомендації щодо здійснення цього процесу в різних умовах функціонування системи освіти. Ці роботи містять багатий фактичний матеріал, дають певні уявлення про тенденції та особливості музично-естетичного виховання в різних регіонах на окремих історичних етапах.

Метою статті є дослідження музично-естетичного виховання в позашкільних закладах України у другій половині ХХ століття, які відігравали значну роль у формуванні загальної і музично-естетичної культури дитячої особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливу роль у музично-естетичному розвитку дітей і молоді в Україні у другій половині ХХ століття займали форми позашкільної музичної діяльності, метою педагогічного процесу в яких виступав розвиток музично-естетичної культури дитячої особистості.

Аналіз науково-педагогічної, музикознавчої та методичної літератури свідчить, що форми позашкільної освіти пройшли динамічний і складний шлях розвитку. Відомо, що перші будинки юнацтва в Україні були відкриті з ініціативи прогресивної педагогічної громадськості й за підтримки меценатів і добродійних комісій у Ніжині, Києві, Харкові ще в кінці ХІХ - на початку ХХ століття. У 1918—1920 роках значного поширення набували дитячі клуби при комунах, народних будинках та робітничих клубах, що діяли при заводах і фабриках. У 20-х роках вперше було відкрито дитячий театр, біологічну та екскурсійно-туристичну станції, перший Палац піонерів і школярів [2; 3].

Нові спеціалізовані позашкільні заклади стрімко створювалися в 30-х роках, коли в країні почала складатися державна і суспільна система позашкільної спеціально організованої виховної роботи з дітьми. Славні традиції Херсонського Палацу дитячої та юнацької творчості, Харківського обласного Палацу дитячої та юнацької творчості були закладені ще в далекому 1935 році. Донецький міський Палац дитячої та юнацької

творчості розпочав він свою історію у 1936 році як Палац піонерів та жовтенят [1].

У 50-х роках кількість позашкільних закладів почала зростати навіть у порівнянні з довоєнним часом. Основний комплекс завдань музично-естетичної позашкільної освіти та виховання виконували позашкільні заклади освіти різних типів: палаци, центри, будинки, станції дитячої, юнацької творчості, учнівські та студентські клуби, дитячі музичні школи, школи мистецтв, студії, бібліотеки та інші заклади різної форми власності.

Основні завдання позашкільної освіти та виховання реалізувалися через спільну роботу з театрами, філармоніями, засобами масової інформації, в першу чергу телебаченням, радіо, газетами, журналами, громадськими дитячими та молодіжними організаціями, творчими дитячими та юнацькими об'єднаннями за місцем проживання, на підприємствах, фондами, асоціаціями тощо, які разом з закладами освіти впроваджували державну політику в галузі освіти.

Позашкільні навчально-виховні заклади надавали дітям додаткову освіту, спрямовану на отримання знань, умінь і навичок за інтересами, забезпечували потреби особистості у творчій самореалізації. Визначилися типи позашкільних комплексних закладів — Палаци і Будинки піонерів, дитячі будинки культури, дитячі відділення при робочих і селянських клубах, будинках культури, також визначилися спеціалізовані заклади — музичні, художні і хореографічні школи, дитячі бібліотеки — читальні, лекторії, Будинки художнього виховання, дитячі театри. У комплексних закладах здійснювалися об'єднання за інтересами (гуртки, секції, ансамблі, музичні театри), в профільних - забезпечувалися умови розвитку захоплень і інтересів дітей, задоволення потреб у визначеному напрямку. Широкий розмах отримала музично-естетична виховна робота у гуртках художньої спрямованості [3].

Позашкільне музично-естетичне виховання виступало невід'ємною складовою всієї системи освіти, воно було спрямоване на розвиток здібностей дітей, на задоволення їх інтересів і духовних потреб у галузі мистецтва.

Музично-естетичне виховання, залучення дітей до музичного мистецтва в позашкільних закладах розглядалося не тільки як важливий напрямок культурної політики, але і як проблема загальнонаціонального державного масштабу. Важливими завданнями позашкільної роботи виступало: залучення до особистісно значущих музично-культурних цінностей, потреба у яких не забезпечується системою базової освіти; закріплення, збагачення та поглиблення знань, набутих у процесі навчання, застосування їх на практиці; розширення загальноосвітнього кругозору учнів, формування наукового світогляду, вироблення умінь і навичок самоосвіти; формування інтересів до мистецтва, виявлення і розвиток індивідуальних творчих здібностей та нахилів; організація дозвілля школярів, культурного відпочинку та розумних розваг; поширення виховного впливу на учнів у різних напрямках виховання [7].

Педагогічними вимогами до позашкільних закладів та важливішими принципами позашкільної роботи декларувалися: ідейна і суспільно корисна спрямованість, зв'язок із життям країни, проведення всієї позашкільної виховної роботи на високому ідейному і науковому рівні; взаємодія школи і позашкільних закладів, включення суспільства у виховання підростаючого покоління, широкий розвиток ініціативи,

самодіяльності і творчості дітей, опора на комсомольську та піонерську організації; задоволення різноманітних інтересів, задатків, потреб і здібностей, забезпечення можливості участі кожної дитини в різних видах діяльності згідно віку; різноманітність форм і методів роботи, опора на знання, уміння і навички дітей [4].

Успіх різноманітної музично-естетичної роботи визначався тим, у якій мірі школярі набували навички музичної діяльності та відчували потребу в такій діяльності. Серед різноманітних видів музичної діяльності найбільш доступним та популярним видом масової музичної діяльності виступав спів. Провідна роль вокально-хорової діяльності у формуванні музично-естетичної культури учнівської молоді була зумовлена демократичністю, багатофункціональністю, гнучкістю в утворенні різних форм співацьких колективів, синтетичною та колективною природою хорового співу, глибоким емоційним впливом на особистість, глибинними національно-культурними традиціями та центральним місцем у музичній культурі українського народу. Організація дитячих хорів, їх ідеологічна і художня спрямованість набувала особливого значення. Хоровими проблемами займалися владні структури, які порушували питання дитячого хорового виконавства на різних засіданнях, нарадах, конференціях, з'їздах.

На пленумі XXIV з'їзду КП України А. Штогаренко наголошував на тому, що «пісенно-хорова музика – найбільш доступна і масова. У процесі музично-естетичного виховання дітей та юнацтва вона відіграє дуже важливу роль. Залучення дітвори до прекрасного світу музики переважно здійснюється саме через спів» [8, с. 3].

У другій половині ХХ століття в Україні було створено багато хорових об'єднань – капел, хорових студій, гуртків. У рамках Всесоюзного тижня музики (1972) відбулися дитячі хорові фестивалі, організовувались свята піонерської та комсомольської пісні. Одночасно Міністерством культури УРСР, Спілкою композиторів та Музичним товариством практикувалися такі форми концертно-хорового виконавства як Республіканські конкурси на кращу патріотичну пісню. Ці заходи сприяли зміцненню контактів між творчими спілками та дитячими художніми колективами, збагачували їх репертуар новими творами.

Один із таких конкурсів проходив у Києві у квітні 1979 року, де поряд з уже відомими хорами («Дзвіночок», «Зірниця», «Щедрик», «Дударик») взяли участь хорові колективи багатьох позашкільних закладів республіки.

Але одночасно з прогресивними формами музично-естетичного виховання учнівської молоді засобами вокально-хорової музики, створенням професійної основи для становлення та розвитку хорових колективів, дитяче хорове мистецтво акумулювало негативні наслідки нав'язування ідеологічної регламентації, що істотно відбивалось на доборі репертуару. У програмах концертних виступів навіть найяскравіших дитячих хорів домінували пісні про Радянську Батьківщину, Партію, В. Леніна, юних героїв. Це гальмувало творчу ініціативу як керівників дитячих хорових колективів, так і творців музики для цього жанру.

У 60-ті роки широкого розповсюдження набирали форми позанавчальної роботи з навчання грі на музичних інструментах (фортепіано, баян, акордеон, скрипка, духові інструменти та інші).

У багатьох позашкільних закладах, як у великих містах, так і в

маленьких містечках і селах, при Палацах, будинках піонерів, клубах відкривались музичні студії. Хоча навчання в музичних студіях і було платним, кількість дітей в них поступово збільшувалась.

Набували популярності дитячі фольклорні ансамблі, які потребували від керівників глибоких знань співацького голосоутворення, манери народного співу, народного репертуару, особливостей музичної мови народної пісні, а також танцювальних елементів, які є необхідними у фольклорному виконанні.

Не рідкістю були і створені в позашкільних закладах оркестри народних, духових інструментів, ансамблі баяністів, бандуристів, сопілкарів і вокально-хореографічні ансамблі. Керівники таких музичних дитячих колективів мали бути не тільки гарними організаторами, але й талановитими педагогами і музикантами (створювати обробки творів, добирати посильний репертуар).

У школах і палацах піонерів, в яких функціонували дитячі хори, вокальні ансамблі, гуртки сольного співу, танцювальні колективи і оркестри, почали використовувати таку форму музично-естетичного виховання, як постановка дитячих опер.

Однією з популярних форм музичної діяльності підлітків були вокально-інструментальні ансамблі, участь в яких надавала впевненості підліткам, можливість відчувати себе сучасними особистостями. Інтерес до популярної музики досвідчені педагоги використовували як засіб музично-естетичного розвитку.

У другій половині ХХ століття по всій Україні розвивалися різноманітні форми музично-естетичного виховання — дитячі музичні школи і школи мистецтв, вокально-хорові студії, творчі дитячі колективи з високим рівнем виконання, дитячі філармонії, музичні клуби, музичні театри, загальноосвітні школи естетичної спрямованості.

Пошуки шляхів музично-естетичного виховання дітей та молоді були різні за формами і засобам, але визначалися єдиним завданням - долучити підростаюче покоління до скарбів музичного мистецтва, зробити музику одним із засобів ідейного і морального виховання, навчити емоційно сприймати і розуміти твори музики.

Система музично-естетичної позашкільної освіти та виховання базувалася на історично обумовлених традиціях виховання особистості, створених представниками різних національних спільнот України: суспільних та родинних цінностях, ідеях, поглядах, переконаннях. Але, на наш погляд, на творчу фантазію і творчу свободу педагогів негативно впливали суспільно-політична ситуація і державно-ідеологічний диктат у галузі художньої творчості та репертуарної політики.

Висновки. Зміст музично-естетичного виховання повинен спиратися на сучасні наукові основи і постійно удосконалюватися. Національна музична педагогіка має вагоме теоретичне підґрунтя, але реальна дійсність свідчить про те, що з багатьох причин (економічних, соціальних, політичних, професійно-освітніх), музично-педагогічна практика в позашкільних закладах потребує реформ музично-освітньої сфери на державному рівні і трансформації уявлень суспільства про можливості та потенціал музичного мистецтва у формуванні духовної культури особистості. Провідною тенденцією повинно стати положення про те, що національна система музично-естетичного виховання, зберігаючи та примножуючи кращі традиції

української музично-педагогічної думки, має рухатися в європейський освітній простір.

Список використаної літератури

1. Історія міст і сіл Української РСР : в 26-ти т. / [гол. ред. кол.: П. Т. Тронько (голова), М. П. Бажан, М. К. Білогуров та ін.]; Академія Наук Української РСР, Інститут історії. – К.: Українська Радянська енциклопедія, 1967 – 1974. **2. Из истории музыкального воспитания:** хрестоматія / Сост. О. А. Апраксина. – М.: Просвещение, 1990. – 207 с. 177. **3. Из истории советского музыкального образования:** сб. материалов и документов 1917 – 1927 / сост. Л. А. Баренбойм. – Л., 1969. – 306 с. **4. Історія української культури /** за заг. ред. І. Крип'якевича. – 2-е вид. – К.: Либідь, 1999. – 720 с. **5. Кияновська Л. О.** Українська музична культура: навч. посібник / Л. О. Кияновська. – Львів: Тріада плюс, 2008. – 344 с. **6. Музыкальное воспитание в СССР /** Под ред. Л. А. Баренбойма. – М.: Советский композитор, 1978. – Вып. 1. – 485 с. **7. Музыка в школі:** збірка статей /укл. А. Верещагіна. – К.: Музична Україна, 1979. – Вип. 5. – 95 с. **8. Мистецтво музики – дітям та юнацтву.** З доповіді А. Я. Штогаренка на пленумі XXIV з'їзду КП України // Музика. – 1971. – №3. – С. 3.

Л. Н. Сбитнева. Розвиток музично-естетичного виховання в позашкільних закладах у другій половині ХХ століття

У статті розкрито процес розвитку музично-естетичного виховання дітей і молоді в позашкільних закладах України у другій половині ХХ століття.

Розкрито форми позашкільної музичної діяльності. Доведено, що у другій половині ХХ століття позашкільне музично-естетичне виховання виступало невід'ємною складовою всієї системи освіти, воно було спрямоване на розвиток здібностей дітей, на задоволення їх інтересів і духовних потреб у галузі мистецтва. Розкрито, що музично-естетичне виховання розглядалося як важливий напрямок культурної політики, як проблема загальнонаціонального державного масштабу. Доведено, що важливими завданнями музично-естетичної освіти в позашкільних закладах були: формування інтересів до мистецтва, виявлення і розвиток індивідуальних творчих здібностей та нахилів; організація дозвілля школярів, культурного відпочинку та розумних розваг; поширення виховного впливу на учнів у різних напрямках виховання.

Ключові слова: Позашкільна музично-естетична діяльність, музична освіта, Палаці і будинки піонерів, дитячі будинки культури, будинки художнього виховання, будинки дитячої творчості, музичні студії, дитячі музичні театри, дитячі музичні колективи.

Л. Н. Сбитнева. Развитие музыкально-эстетического воспитания во внешкольных заведениях во второй половине ХХ столетия.

В статье раскрыт процесс развития музыкально-эстетического воспитания детей юношества в Украине.

Раскрыто, что формы внешкольного образования прошли динамичный и сложный путь развития. Раскрыты формы музыкальной деятельности, целью педагогического процесса в которых выступало развитие музыкально-эстетической культуры детской личности. Доказано, что во второй половине ХХ столетия внешкольное музыкально-эстетическое воспитание было неотъемлемой частью всей системы

образования, оно было направлено на развитие способностей детей, привлечение к активной музыкальной деятельности, на удовлетворение интересов в области искусства. Раскрыто, что важными задачами музыкального обучения во внешкольных учреждениях были: формирования интереса к искусству, выявление и развитие индивидуальных способностей, организация досуга детей.

Ключевые слова: Внешкольная музыкально-эстетическая деятельность, музыкальное образование, Дворцы и Дома пионеров, детские дома культуры, Дома художьного виховання, Дома детского творчества, музыкальные студии, детские музыкальные театры, детские музыкальные коллективы.

Sbitneva L.N. The development of music and aesthetic education in extracurricular institutions in the second half of the XX century

The article is dedicated to the development of music and aesthetic education of children and youth in Ukraine in extracurricular institutions in the second half of the XX century, which acted as an important condition of musical culture formation of a child's personality. It is claimed that the forms of extracurricular education experienced a dynamic and complex way of the development.

The author examines the forms of extracurricular music activities. The purpose of pedagogical process in the forms was the development of music and aesthetic culture of a child's personality. It was found out that in the second half of the XX century extracurricular music and aesthetic education was an indispensable constituent of the whole education system. It was aimed at the development of children's skills, satisfaction of their interests and spiritual needs in the field of art. The author points out that music and aesthetic education, children's involving in musical art was considered as an important direction of cultural policy, as a problem of national and state scale. It is claimed that the important tasks of music and aesthetic education in extracurricular institutions were the following: formation of interests to art, detection and development of individual creativity and bents; leisure organization of pupils, cultural rest and smart entertainments; distribution of educational influence on pupils in different directions of education. The study shows that among various forms of music activities in extracurricular institutions of Ukraine the most accessible and popular form of mass music activities was choral singing. Children's folk musical ensembles, orchestras of folk and wind instruments, ensembles of bayanists, bandura players, sopilka players and vocal-instrumental ensembles of teenagers gained in popularity.

Keywords: extracurricular music and aesthetic activity, music education, Palaces and Houses of the Pioneers, children's houses of culture, Houses of Artistic Education, art center for children, music workshops, children's musical theatres, children's musical bands

Подано до друку

Мистецька освіта в контексті глобалізації та полікультурності : // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. - Старобільськ-Полтава, ІКМ ЛНУ ім.Т.Шевченка, квітень 2017

Л. М. Сбітнєва

У статті висвітлено музично-естетичне виховання в позакласний час у другій половині ХХ століття. Розкрито, що основними завданнями позакласної роботи виступало: закріплення, збагачення та поглиблення знань, набутих у процесі навчання, застосування їх на практиці; розширення загальноосвітнього кругозору учнів, формування інтересів до мистецтва, виявлення і розвиток індивідуальних творчих здібностей та нахилів. Розкрито форми позанавчальної музично-естетичної діяльності, метою педагогічного процесу в яких виступав розвиток музично-естетичної культури дитячої особистості.

***Ключові слова:** Позакласна музично-естетична діяльність, концерти-лекції, музичні лекторії, дитячі хори, фольклорні ансамблі, оркестри, ансамблі баяністів, вокально-інструментальні ансамблі.*

ПОЗАКЛАСНЕ МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Важливу роль у вихованні дітей і молоді в другій половині ХХ століття займали форми позакласної та позашкільної музичної діяльності, метою педагогічного процесу в яких виступав розвиток музично-естетичної культури дитячої особистості. «Школа стає осередком духовного життя, якщо вчителі дають цікаві і за змістом і за формою уроки ... Але чудові блискучі уроки є там, де є ще щось чудове, крім уроків, де є і застосовуються найрізноманітніші форми розвитку учнів поза уроків» - писав В. Сухомлинський [9].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Проблеми розвитку системи музично-естетичного виховання в Україні знайшли своє відображення в роботах Т. Гризоглазової, В. Дряпіки, І. Зязюна, Л. Коваль, Л. Масол, О. Михайличенка, В. Орлова, О. Олексюк,

Г. Падалки, О. Ростовського, О. Рудницької, Т. Танько, Л. Хлебнікової, В. Черкасова, Г. Шевченко, О. Щолокової. Ними були розроблені численні практичні рекомендації щодо здійснення цього процесу в різних умовах функціонування системи освіти. Ці роботи містять багатий фактичний матеріал, дають певні уявлення про тенденції та особливості музично-естетичного виховання в різних регіонах на окремих історичних етапах, але, на наш погляд, у науковій літературі позакласне музично-естетичне виховання у позакласний час у другій половині ХХ століття потребує більш значної уваги, адже воно виконувало важливу роль у формуванні музичної культури підростаючого покоління.

Метою статті є дослідження форм і методів музично-естетичного виховання в позакласній музичній діяльності, яка відігравала значну роль у розвитку музичної культури дитячої особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Позакласне музично-естетичне виховання у другій половині ХХ століття виступало невід'ємною складовою всієї системи освіти. Вважалося, що добре поставлена позакласна музично-естетична робота — це «культурне обличчя», художнє оформлення всієї навчальної роботи в школі [9].

Завданнями позакласної музично-естетичної роботи виступало закріплення, збагачення та поглиблення знань, набутих у процесі навчання, застосування їх на практиці; розширення загальноосвітнього кругозору учнів; формування інтересів до мистецтва, виявлення і розвиток індивідуальних творчих здібностей та нахилів; організація дозвілля школярів, культурного відпочинку та розумних розваг [4].

Було визначено, що позакласне музично-естетичне виховання не можна ототожнювати з навчальним, адже перед ним не ставиться завдання опрацювання державного стандарту загальної освіти. Його логічно розглядати в руслі соціальної комунікації, як процес соціально-педагогічної взаємодії, в якій найважливішу роль відіграють феномени емпатії, атракції, рефлексивної саморегуляції. Керівництво з боку вчителя може бути як безпосереднім, так і за допомогою запрошених для цієї мети фахівців з інших установ, студентів, учнів старших класів.

У другій половині ХХ століття поставала необхідність організації добре продуманої системної роботи, пов'язаної з програмою і календарним планом школи, що враховувала можливості, схильність учнів до творчості. Позаурочна виховна робота ставала частиною загальношкільної системи позаурочних заходів, гармонійно поєднувалася з аналогічною навчальною роботою, спиралася на допомогу з боку керівництва і громадських організацій школи. Стала формуватися система планування

позакласної музично-естетичної виховної роботи на навчальний рік і детальніше на півріччя, і чверть. Для успішного ведення цієї роботи потрібне було планування, що враховує характеристики особистості і передбачувані результати виховного впливу (проект особистості). Це давало змогу керувати процесом виховання, координувати всі виховні впливи, поглиблювати й розширювати мету та завдання. Плани позаурочної музично-естетичної роботи затверджувалися директором школи і потім зводилися в загальному плані роботи школи, відбивалися у спеціальних графіках, афішах, оголошеннях про окремі заходи масового характеру. Принцип єдності навчальної і позаурочної роботи поставав як найважливіший принцип організації навчально-виховного процесу. Залучення в інтенсивну позакласну музично-естетичну роботу йшло, таким чином, від уроку до культурно-масової роботи.

Музично-виховна робота будувалася на загальних принципах виховання (науковість, доступність, системність, урахування вікових особливостей), проте вона мала і свої специфічні принципи. Навчання і виховання складали єдиний педагогічний процес, що забезпечувало різносторонній розвиток особистості учня. Досвід показував, що педагогічні завдання успішно розв'язувалися лише при органічному поєднанні навчально-виховної роботи в ході уроку з цілеспрямованою дією на учня в позаурочний час, тому позаурочна музично-естетична робота справедливо розглядалася як важлива складова частина виховної роботи школи. Так, наприклад, знання музичної культури могли бути поглиблені й розширені на тематичному вечорі, під час обговорення музики до кінофільму чи спектаклю, або прослуханого музичного твору.

Розповсюдженими формами позакласної роботи були лекторії і концерти-лекції, які створювали нову синтетичну форму художньо-просвітницької роботи, успішно пов'язували її з навчальною роботою з літератури і історії.

Дослідження рівня розвитку музичних смаків та інтересів учнів різних вікових груп визначили шляхи і методи позакласної роботи, що забезпечувало найбільш масовий її характер. Розроблялася тематика концертів-лекцій, методика аналізу музичних творів з урахуванням віку та музичної культури і груп учнів [4; 5].

Основною метою лекторію було зацікавити учнів музикою, викликати в них бажання більше дізнатися про композиторів і виконавців. Допомогу школі в багатьох містах України надавали музичні лекторії, в яких приймали участь артисти театрів, філармоній, викладачі й учні музичних закладів. Лекційний курс мав розкрити слухачам задум композитора і художній образ творів. Аналіз змісту і значення окремих виразних засобів музичного твору робив музично-естетичне переживання більш глибоким, наближав слухачів до особливостей музичної мови як виразника певного

змісту, виховував і зміцнював інтерес до музики. Обговорення з учнями прослуханого твору надавало змогу вчителю акцентувати увагу на різних елементах музичної мови. Значна увага приділялася виробленню в учнів культурних навичок, що створювали необхідні умови для сприйняття музики: вміння слухати, не заважати ні собі самому, ні товаришам, повагу до праці артиста, зосереджену увагу, що виключає обмін думками на концерті, культура поведінки в ході концерту.

Позакласна музично-естетична робота в школі повинна будуватися, стверджували відомі педагоги, на основі принципу добровільності. Тому важливо було знайти стимули, які могли б зацікавити учнів. Розуміння добровільності допомагало вихованню відчуття відповідальності, свідомого відношення до своїх, добровільно прийнятих на себе обов'язків. Допомогало в здійсненні цього принципу залучення колективу учнів до організаційної самостійності і самодіяльності.

Значне місце в позакласній роботі займали свята, які вимагали активності і мобільності педагога-музиканта та задовольняли різноманітні дитячі потреби: світоглядні, художньо-естетичні, моральні і комунікативні. Свята, що поєднували в собі різні види мистецтв (музику, образотворчу і драматичну діяльність, художнє слово, танок), були яскравими подіями в житті школи, де здійснювався процес формування різноманітних емоцій, принципів, поглядів і переконань дітей. Музика, головний компонент свята, сполучала всі інші види мистецтва та створювала певний емоційний настрій відповідно до свята. Особливу атмосферу таким заходам додавала участь в них дитячих поетів, композиторів і професійних артистів [3; 4].

Організатори святкових заходів найчастіше проводили їх у зв'язку з програмою музичного виховання на уроках музики, а також з урахуванням музичної діяльності молодших школярів у позаурочний час (заняття в хорі, музичному оркестрі, фольклорному ансамблі).

Для свят відбиралися добре вивчені на уроках та в позакласний час пісні, танці, музичні ігри, п'єси. Повинні були звучати яскраві твори, які відповідали темі свята та подобалися дітям. Свята вимагали не тільки продуманого сценарію, але і святкового оформлення (світові ефекти, декорації, костюми), і чим більшої допомоги надавали вчителю керівники різних гуртків і педагоги-організатори, тим вдаліша була святкова вистава. Значну роль в підготовці будь-якого свята відігравала участь в них батьків - і як глядачів, і як дійових осіб (костюмери, гримери декоратори, оформлювачі).

Одним із засобів музичного виховання підростаючого покоління були відвідування філармонічних концертів для дітей. Зазвичай такий концерт розрахований на півтори-дві години і супроводжувався вступною бесідою та короткими поясненнями. До

виконання програми залучалися артисти-професіонали.

Учителі відмічали, що позаурочна музично-естетична робота об'єднувала учнів в дружні творчі колективи, зв'язані загальними інтересами і захопленнями. Вона допомагала долати такі негативні риси особистості, як замкнутість, егоїзм, недисциплінованість. Творча робота в хорах, оркестрах, фольклорних колективах і інших музичних гуртках, виховувала в учнів глибокий і активний інтерес до музичного мистецтва [1].

Позакласна музично-естетична робота залежала від багатьох умов, якими вчителю музики необхідно було керуватись у процесі художньо-педагогічної діяльності. Серед важливих умов навчально-методичної бази слід назвати такі:

- добір якісного різноманітного за жанрами і різнохарактерного репертуару з яскравими музичними образами;
- особлива увага спрямовується на дитячу українську народну пісню, яка є незамінною у вихованні дитячих голосів;
- у сільській місцевості відбір музичного матеріалу з акцентом на музичний фольклор, який є найбільш близьким за естетичними запитами і смаками сільським школярам;
- широке залучення до участі у позакласних музично-виховних заходах музикантів, акторів, співаків, аматорів;
- масове залучення школярів до проведення календарно-обрядових свят, театралізованих дійств і інших культурно-мистецьких заходів;
- формування в учнів міцних асоціативних зв'язків між музикою, літературою і образотворчим мистецтвом;
- індивідуальна музично-виховна робота вчителя музики з учнями;
- залучення до процесу музично-естетичного виховання школярів батьків та людей старшого покоління;
- тісна культурологічна співпраця з громадськими організаціями, будинками культури, ДМШ, філармоніями.

Проведення позаурочних музично-виховних заходів вимагало дотримання основних принципів організації (позаурочної музично-виховної) діяльності дітей: спадкоємності, планомірності, послідовності, систематичності, а також різноманітності змісту позакласних заходів для удосконалення музичного досвіду дітей і збагачення їх новими музичними враженнями. Важливо було враховувати вікові особливості і спрямовувати позаурочну музичну роботу на розвиток активності, уяви та ініціативи учнів.

У 60-ті роки в школах з ініціативи дирекції шкіл і батьків почали

організовуватися гуртки з навчання гри на музичних інструментах, музичні студії. Хоча навчання в музичних студіях і було платним, кількість дітей в них поступово збільшувалась. Організація позакласних музичних занять визначалася з урахуванням інтересів дітей. Так, після шкільних уроків діти за бажанням могли, при наявності професійних керівників, займатися хоровим співом, ритмікою, бальними танцями, грою на музичному інструменті, у музичному театрі, фольклорному ансамблі та ін. Особливе значення надавалося створенню шкільних хорів [2; 7].

До позакласної музично-естетичної роботи активно залучалися майже всі вчителі школи, що надавало можливість прилучити своїх вихованців до світу поезії, театру, музики, живопису. Емоційний характер такого спілкування позитивно впливав на відносини між учнями і вчителями, це був чи не найефективніший спосіб навчити дітей особисто сприймати мистецтво, розуміти його творчу сутність і специфіку. Музично-естетична робота ставала важливим чинником естетичного виховання молоді, засобом отримання знань з музичної культури та навичок активної музичної діяльності. У процесі розвитку музичної культури школярів великого значення набувала особистість учителя музики, який повинен бути творчою людиною, професіоналом-музикантом [8].

Висновки. Позакласне музично-естетичне навчання і виховання у другій половині ХХ століття базувалося на історично обумовлених традиціях виховання особистості і відіграло значну роль у розвитку музичної культури дитячої особистості. Але на зміст музично-естетичного виховання негативно впливав жорсткий ідеологічний контроль і репертуарна політика, які обмежували творчу фантазію і творчу свободу педагогів в музично-педагогічній діяльності.

Музично-естетичне виховання в сучасній українській школі повинно спиратися на сучасні наукові основи і постійно удосконалюватися. Потрібні реформи музично-освітньої сфери на державному рівні, дослідження нових педагогічних технологій музично-естетичного виховання і навчання, а також трансформація уявлень суспільства про можливості та потенціал музичного мистецтва у формуванні духовної культури особистості.

Література

1. Коваль Л. Г. Воспитание чувства прекрасного / Л. Г. Коваль. – К.: Радянська школа, 1983. – 120 с.
2. Музыкальное воспитание в СССР / Под ред. Л. А. Баренбойма. – М.: Советский композитор, 1978. – Вып. 1. – 485 с.
3. Музыка в школі: збірка статей /укл. А. Верещагіна. – К.: Музична Україна, 1979. – Вип. 5. – 95 с.

4. Музыка в школе: збірка статей /укл. Л. Хлебнікова. – К.: Музична Україна, 1974. – Вип. 2. – 150 с. **5. Музыка детям.** Вопросы музыкально-эстетического воспитания / Составитель Л. Михеева. – Л.: Музыка, 1976. – Вып. 3. – 154 с. **6. Національна державна комплексна програма естетичного виховання** / укл. І. А. Зазюн, О. М. Семашко // Рідна школа. – 1995. – №12. – С. 29 – 52. **7. Новосельцева Л.** Студія при школі / Л. Новосельцева // Музыка. –1975. – №2. – С. 27 – 29. **8. Основы эстетического воспитания: пособие для учителя** / Ю .Б. Алиев, Г. Т. Ардаширова, Л. П. Барышникова и др.; под ред. Н. А. Кушаева. – М.: Просвещение, 1986. – 240 с. **9. Сухомлинський В. О.** Вибрані твори в 5 т. / В. О. Сухомлинский. – К.: Радянська школа, 1976. – Т.1: Духовний світ школяра. - 654 с. **10. Шацька В.** Музыкально-эстетическое воспитание детей и юношества / В. Шацька. – М.: Педагогика, 1975. – 200 с.

ВНЕУРОЧНОЕ МУЗЫКАЛЬНО-ЭСТЕТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ ШКОЛЬНИКОВ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XX СТОЛЕТИЯ

Л. Н. Сбитнева

В статье раскрыта сущность музыкально-эстетического воспитания в позаурочное время в общеобразовательных школах во второй половине XX столетия. Раскрыто, что основными заданиями внеклассной работы были: закрепление и углубление знаний, полученных на уроке, применение их на практике, расширение кругозора детей; формирование интереса к искусству; выявление и развитие индивидуальных творческих способностей и наклонностей. Раскрыто формы внеклассной музыкально-эстетической деятельности, целью педагогического процесса в которых выступало развитие музыкально-эстетической культуры детской личности.

Ключевые слова: *Внеклассная музыкально-эстетическая деятельность, концерты-лекции, концерты-беседы, музыкальные лектории, детские музыкальные коллективы — хоры, фольклорные ансамбли, оркестры народных и духовых инструментов; ансамбли баяністів, вокально-инструментальные ансамбли подростков.*

MUSIC AND AESTHETIC EDUCATION OF PUPILS AT EXTRACURRICULAR TIME IN THE SECOND HALF OF THE XX CENTURY

L. N. Sbitneva

The article deals with the essence of music and aesthetic education at extracurricular time in general education schools of Ukraine in the second half of the XX century. This study

demonstrates that main tasks of extracurricular work were: consolidation, enrichment and deepening of knowledge, acquired in the process of education, their practical application; broadening of pupils' general education outlook, formation of interests to art, detection and development of individual creativity and talents. The author examines the forms of extracurricular music and aesthetic activity, the purpose of pedagogical process in which was the development of musical and aesthetic culture of a child's personality.

***Keywords:** extracurricular music and aesthetic activity, concert-lectures, music lecture halls, children's choir groups, folk ensembles, orchestras of folk and wind instruments; ensembles of bayanists, bandura players and sopilka players; vocal-instrumental ensembles of teenagers.*

Надруковано:

**Духовність особистості: методологія, теорія і практика.
Зб.наук.праць /Гол.редактор Г.П.Шевченко. Сєвєродонецьк, 2017.
Вип. 1 (76). С.195-202**

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

Л. М. Сбітнєва

У статті розглянуті особливості розвитку музичної культури в Україні у другій половині ХХ століття, яке залишило в історії значний мистецький доробок із складними, багатозначними за своєю сутністю явищами. Розкрито, що в країні відбувались зміни в організації музичного життя. Наголошено, що відкривались музичні факультети, широке розповсюдження отримали не тільки професійні, але й самодіяльні колективи. Виявлено особливості формування музичних традицій в різних регіонах України. Розкрито, що характерною особливістю кінця ХХ століття було жанрове різноманіття музичної культури, новаторські пошуки композиторами сучасних засобів музичної виразності та відродження інтересу до духовної музики.

***Ключові слова:** пісенна епоха, вокальне мистецтво, композитори-пісняри, вокально-інструментальні колективи, камерні і синтетичні жанри (опера-балет, балет-симфонія, хор-опера, рок-опера).*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. У ХХІ столітті, коли в усьому світі втілюються принципи демократії і гуманістичні пріоритети, особливої актуальності набуває проблема формування високоосвіченої, духовно багатой особистості. З давніх часів філософи, культурологи, педагоги і музикознавці саме у музичному мистецтві вбачали значний виховний потенціал. Вивчення особливостей української музичної культури у другій половині ХХ століття, яке залишило історії величезний мистецький доробок із складними, багатозначними за своєю сутністю явищами, надає можливості розуміння тенденцій розвитку музичної культури у ХХІ столітті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Проблеми розвитку музичної культури, яка є важливою складовою культури українського суспільства, розглядалися в роботах Л. Архімовича, М. Гордійчука, Д. Дорошенка, І. Крип'якевича, О. Кияновської, І. Колодуб, Л. Корнія, А. Ольховського, В. Шульгіної та ін. У цих роботах розкривалися історія та особливості розвитку музичного мистецтва в Україні, творчість відомих композиторів, жанрове різноманіття української музики та ін.

Метою статті є дослідження особливостей розвитку музичного мистецтва в Україні у другій половині ХХ століття, яке в ідеологічному спрямуванні виявилось

надзвичайно непростим і суперечливим.

Виклад основного матеріалу дослідження. У другій половині ХХ століття відкривалися вищі та середні навчальні музичні заклади, організовувались професійні мистецькі установи (театри, філармонії, будинки народної творчості, заклади музично-театральної освіти). Набула широкого розвитку концертна діяльність самодіяльних художніх колективів. Але суспільно-політична ситуація в країні безпосередньо визначала і ситуацію в мистецькому житті. Українська музика починає пошук власного творчого шляху, але частіше цікаві художні спроби якщо і виникали, то засуджувалися. Творчість українських митців того часу необхідно сприймати з поправкою на атмосферу переслідувань, у якій їм доводилося писати та державно-ідеологічний диктат у галузі художньої творчості і репертуарної політики. Соціалістичний реалізм визнавав лише «партійність» та «народність» мистецтва і позбавляв творчих людей власної індивідуальності, можливості на художній експеримент. Л. Кияновська робить висновок, що «в таких задушливих умовах...виживають ті жанри, які за своєю природою є більш демократичними і невибагливими в плані професіоналізму», тобто, саме тому з 1950-х років українську музичну культуру можна називати «пісенною епохою» [3].

Пісенна творчість того періоду – це яскраві ліричні, наспівні образи, хоча кожен з композиторів вирізнявся своєю творчою індивідуальністю. Композитори О. Білаш, Є. Козак, А. Кос-Анатольський, П. Майборода та інші відомі автори створювали в піснях ліричні образи, які містили нові засоби виразності та несли яскравий відбиток індивідуальності авторів. На високому професійному рівні знаходилося вокальне мистецтво, імена українських співаків були відомі в усьому світі – Б. Гмиря, І. Козловський, А. Солов'яненко, О. Петрусенко, Д. Гнатюк, Н. Матвієнко, Є. Мирошніченко, В. Лук'янець та багато інших. У жанрі камерно-вокальної музики працювали композитори В. Косенко, Г. Майборода, Ю. Мейтус (цикл романсів на сл. А. Малишка, В. Сосюри, Лесі Українки) та інші

Найвідомішими композиторами-піснярами стали: П. Майборода (пісні «Рідна мати моя», «Пісня про вчительку», «Київський вальс»; А. Кос-Анатольський («Ой ти дівчино, з горіха зерня», «Ой піду я межі гори»), О. Білаш «Ясени», «Прилетіла ластівка», «Сніг на зелені листи», «Два кольори»; І. Шамо «Осіннє золото», «Києве мій»; І. Поклад «Чарівна скрипка», О. Пашкевич «Степом, степом», «Мамина вишня», С. Сабадаш «Очі волошкові», «Пісня з полонини», В. Верменич «Чорнобривці», «На калині мене мати колихала» та багато інших.

Серед творів композиторів інших жанрів, що мали фаховий рівень української

музичної культури, виділяються твори В. Кирейка (опера «Лісова пісня» за мотивами Лесі Українки), твори М. Колесси, Б. Лятошинського, фортепіанні твори І. Шамо та інших.

Оригінальним явищем ставала українська популярна музика (В.Івасюк, Т.Петриненко та інші). Активно розвивався в популярній музиці бардівський рух.

У другій половині століття формувалися музичні традиції в різних регіонах України: Слобожанщині з центром у Харкові, Галичині – у Львові, в Одесі та у східному регіоні – Донецьку. Ім'я І. Карабиця, народного артиста України, професора Київської музичної академії ім. П. Чайковського, громадського діяча, постійного представника України з питань культури в ЮНЕСКО, внесено в двадцятку кращих композиторів планети ХХ століття. Творчість І. Карабиця охоплює майже всі жанри музики від пісні до симфонії. Його музику часто виконують не тільки в Україні, а й у Франції, США, Нідерландах, Німеччині, Італії, Австрії, Польщі, Фінляндії та інших країнах світу. У творчій спадщині цього митця зі Східної України 3 симфонії, грандіозний твір синтезу мистецтв «Київські фрески», 3 фортепіанних та скрипкових концертів, кілька кантатно-ораторіальних творів, численні твори для фортепіано, цикл романсів на вірші П. Тичини та багато пісень на вірші Б. Олійника. Багате творче життя і педагогічна діяльність цієї людини сприяли зростанню музичної культури українського народу.

У 80-х роках в Україні вже працювали 5 консерваторій: у містах Київ, Одеса, Харків, Львів та Донецьк (ім. С. Прокоф'єва). Друга половина століття характеризувалася підйомом музичної освіти, а також значними досягненнями в галузі мистецтва. У Києві, Харкові, Одесі і Львові сформувалися самобутні виконавські школи (орган, фортепіано, скрипка, флейта, бандура, баян та інші). У багатьох регіонах України було створено мережу обласних філармоній, концертних залів, Палаців і Будинків культури, музичних театрів, в яких працювали симфонічні, камерні, духові оркестри, оркестри народних інструментів, численні академічні та народні хори. В Україні в ці роки працювали 25 філармоній, більш ніж 200 музичних колективів. Вітчизняні композитори активно відгукувалися на усі події життя. В. Гомолякою, В. Губаренком, К. Данькевичем, Г. Жуковським, А. Кос-Анатольським, Б. Лятошинським, Г. Майбородою, Ю. Мейтусом розширювався жанрово-стильовий діапазон творів. У театрах опери і балету активно виконувалися талановиті твори цих композиторів.

У складній ситуації опинилися в радянській Україні композитори, які писали музику для дітей, адже переважна кількість творів повинна бути присвяченою

визначним радянським святам, Леніну, Комуністичній партії, героїчному минулому, боротьбі за мир і щасливе дитинство. Створення музичних творів про Леніна і партію поставало серйозною художньо-естетичною проблемою.

Дитячу масову сучасну українську пісню з широким образно-тематичним діапазоном створювали композитори Я. Бабалік, О. Білаш, К. Богуславський, М. Гайворонський, В. Дем'янишин, Л. Дичко, М. Дремлюга, А. Житкевич, В. Кващук, І. Кириліна, С. Жупанин, М. Завалішина, Т. Серьогіна, М. Кармінський, П. Козицьким, Ж. Колодуб, А. Кос-Анатольський, В. Лазаренко, В. Дерій, Л. Левітова, П. Майборода, А. Малишко, А. Мігай, К. Мясков, Л. Ревуцький, Ю. Рожавська, М. Сільванський, А. Філіпенко, Б. Фільц, М. Чембержі, В. Шаповаленко, Ю. Шевченко, О. Яковчук та інші. Дитячі хоріві твори композиторів В. Рубіна, Т. Корганова, Л. Дичко, Б. Кравченко, Ю. Буцко, Р. Бойко, Т. Чудової вимагали від дитячих хорів високого рівня виконавства, вони були прикладом творів нового покоління з сучасною музичною мовою. Виходили з друку хрестоматії з пісенного матеріалу для дітей різного шкільного віку, збірки, які склалися за шкільною програмою, записи та обробки дитячих українських народних пісень для дітей, збірки пісень для дітей дошкільного віку.

XX століття стало періодом становлення в українській музиці камерно-інструментальних жанрів – одночасних та циклічних. Майстром інструментальних мініатюр був В. Барвінський, широко відомою стала «Збірка українських колядок і щедрівок» для фортепіано, де представлені 22 обробки українських стародавніх церковних наспівів.

У 60–80-ті роки починає формуватися неофольклорний напрямок українського симфонізму, яскравими представниками якого були М. Скорик («Карпатський концерт» та цикл «Гуцульський триптих»), Л. Грабовський («Симфонічні фрески»), Є. Станкович (балети «Ольга», «Прометей», «Вікінги», масштабні та камерні симфонії, музика до кінофільмів). Одними з перших застосували прийоми полістилістики Є. Станкович (цитування композиторів-класиків – «Колаж»), М. Дремлюга (Симфонія №3, яка присвячена «Пам'яті жертв голодомору» 1932-1933 років в Україні). Про неокласичний напрям розвитку симфонічної творчості свідчили твори В. Сильвестрова (симфонії для камерного оркестру «Спектри» та «Медитація»).

У 70-х – на початку 80-х років були широко відомі в Україні і за її межами вокально-хореографічні колективи: Державний заслужений академічний народний хор імені Г. Верьовки, Державна заслужена академічна капела «Думка», хорова капела «Трембіта», Державний заслужений ансамбль танцю УРСР імені П. Вірського,

Київський камерний хор та інші. Названі колективи гастролювали багатьма країнами світу: Європа, Америка, Азія, українська музика досягла в означений період небувалого розквіту.

У другій половині ХХ століття набували популярності серед хорових колективів твори майстра хорової музики різних жанрів Лесі Дичко - хори а капела, хорові мініатюри, кантати, літургії, хори для дітей, дитячі пісні). Кантати Лесі Дичко «Червона калина», «Чотири пори року», «Сонячне коло», «Барвінок», «Весна» відрізняються сучасною музичною мовою, яскравістю художніх образів, що робило привабливою музику Л. Дичко для широкого кола слухачів.

Новаторські пошуки у сфері архаїки й сучасних засобів музичної виразності характеризують творчі пошуки композиторів І. Шамо (хор-опера «Ятранські ігри», концерт для хору, солістів і симфонічного оркестру, І. Карабиця «Сад божественних пісень» на текст Г. Сковороди. Характерною особливістю кінця ХХ століття стало відродження уваги композиторів до духовної музики. Серед відомих творів цього жанру слід назвати твори М. Дремлюги – «Світе тихий», Л. Дичко – «Літургія», В. Рунчак «Реквієм», В. Степурко «Псалми» та інші.

У музичній культурі 60-80 років формувалися і виявлялися дві системи – офіційна музика соцреалізму з естетикою творів на замовлення та «ювілейних штампів»; та офіційно не визнана у власній країні творчість композиторів-шестидесятників, які сповідували далекі від псевдореалізму естетичні ідеали, реалізуючи їх переважно в інструментальній та програмній музиці, зокрема камерній.

Велику і корисну роботу у другій половині ХХ століття проводило музично-хорове товариство УРСР (МХТ). Організовані ним музичні класи, студії на базі загальноосвітніх шкіл, а часом і музично-хорові школи, славилися добрими хоровими колективами, які вели активне творче життя.

У 60–80-х роках відбувалося стильове оновлення композиторської школи, поширювалося експериментаторство в галузі сучасної композиторської техніки, з'являлися нові, зокрема камерні та синтетичні жанри (опера-балет, балет-симфонія, хор-опера). Було створено перші рок-опери. Модерністичні напрями розвивали послідовники Б. Лятошинського — В. Годзяцький, В. Загорцев, В. Сильвестров, Л. Грабовський, ці композитори першими в українській музичній культурі почали застосовувати додекафону систему, сонористику та алеаторику.

Висновки. У другій половині ХХ століття музика виконувала здебільшого ідеологічну функцію і піддавалась жорсткому керівництву з боку відповідних органів, що знижувало художній рівень самих творів, а також їх виконання.

Характерною рисою цієї епохи був певний поступ у галузі легкої музики. Порізноmu складалися стосунки композиторів із владою, але загалом творчість і музично-педагогічна діяльність цього покоління визначила шляхи подальшого розвитку української музичної культури. Українськими композиторами було написано багато творів, які отримали прихильність слухачів як в Україні, так і далеко за її межами.

Література

1. Дорошенко Д. Нарис історії України /Д. Дорошенко. – Львів, 1991. – 496 с.
2. Історія української культури / за заг. ред. І. Крип'якевича. – 2-е вид. – К.: Либідь, 1999.– 720 с.
3. Кияновська Л. Українська музична культура: навч. посібник / Л. Кияновська. – Львів: Тріада плюс, 2008. – 344 с. с.
4. Корній Л. Історія української музики / Л. Корній – К., 1998. – 387 с.
5. Ольховський А. Нарис історії української музики / А. Ольховський — К.: Музична Україна, 2003.

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ УКРАИНСКОЙ МУЗЫКАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XX СТОЛЕТИЯ

Л. Н. Сбитнева

В статье рассмотрены особенности развития музыкальной культуры в Украине во второй половине XX столетия, которое оставило в истории значительное музыкальное наследие со сложными по своей сути явлениями. Раскрыто, что происходили изменения в организации музыкальной жизни. Открывались музыкальные факультеты, большое распространение получили не только профессиональные, но и самодеятельные музыкальные коллективы. Выявлены особенности формирования музыкальных традиций в разных регионах Украины. Раскрыто, что характерной особенностью конца XX столетия были жанровое разнообразие музыкальной культуры, новаторские поиски композиторами современных средств музыкальной выразительности и возрождение интереса к духовной музыке.

Ключевые слова: *песенная эпоха, вокальное искусство, композиторы-песенники, вокально-инструментальные коллективы, камерные и синтетические жанры (опера-балет, балет-симфония, хор-опера, рок-опера).*

PECULIARITIES OF THE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN MUSICAL CULTURE IN THE SECOND HALF OF THE XX CENTURY

Sbitneva L.N.

The article is dedicated to peculiarities of the development of musical culture of Ukraine in the second half of the XX century which left a significant musical heritage with its complicated phenomena in history. It was revealed that significant changes took place in musical life organization and in concert activity. Music faculties were opening. Not only professional but amateur musical bands became widespread. The peculiarities of formation of musical traditions in different regions of Ukraine were found out. It was found that a defining characteristic of the end of the XX century were genre diversity of musical culture, innovative searches by composers of contemporary means of musical expression and revival of interest to spiritual music.

Keywords: singing age, vocal art, composers-singers, vocal-instrumental ensembles, chamber and synthetic genres (opera ballet, ballet symphony, choir opera, rock opera).

Подано до друку:

Духовність особистості: методологія, теорія і практика. Зб.наук.праць /Гол.редактор Г.П.Шевченко. Сєвєродонецьк-Київ, за матеріалами VIII міжнародної науково-практичної конференції «Формування духовної безпеки особистості в умовах сьогодення: виклики і проблеми», яка відбудеться 24 травня 2017 року у м.Києві.

Сбітнєва Людмила Миколаївна - доктор педагогічних наук, професор кафедри музичного мистецтва і хореографії Інституту культури і мистецтв Луганського національного університету імені Тараса Шевченка м.Старобільськ.

Sbitneva787@yandex.ua

Sbitnieva L. M. - Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Music Arts, Luhansk Taras Shevchenko National University (Starobilsk, Ukraine).